

IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSIYALARNING ROLI

Muallif: MURODULLAYEV ASRORBЕК

Annotatsiya Ushbu maqolada innovatsiyalar iqtisodiyotni rivojlantirishning eng xarakterli xususiyatlaridan biriga aylanib borayotganligi va bozor rivojlanishini tezlashtiruvchi omil sifatida tahlil qilingan. Shuningdek, zamonaviy dunyoda innovatsiyalardan keng foydalanish orqali- tadbirkorlikni jadal rivojlantirishga erishish mumkinligi haqida taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Innovatsiya, kapital, innovatsion jarayon, ishlab chiqarish omillari, innovatsion strategiya, innovatsion tadbirkorlik.

Аннотация В данной статье что инновации становятся одной из наиболее характерных черт экономического развития и анализируются как фактор, ускоряющий развитие рынка. Также есть предложения и рекомендации, как добиться быстрого развития предпринимательства в современном мире за счет широкого использования инноваций.

Ключевые слова: Инновация, капитал, инновационный процесс, факторы производства, инновационное предпринимательство.

Annotation. In this article, innovation is becoming one of the most characteristic features of economic development and is analyzed as a factor accelerating the development of the market. There are also suggestions and recommendations on how to achieve the rapid development of entrepreneurship in the modern world through the widespread use of innovation.

Key words: Innovation, capital, innovation process, factors of production, innovative entrepreneurship.

Kirish Hozirgi vaqtda innovatsiyalar iqtisodiyotni rivojlantirishning eng xarakterli xususiyatlaridan biriga aylanib bormoqda. Yaqinda bu nom ekzotik, noma'lum va hatto professionallar orasida ham unchalik aniq bo'lmagan narsani eslatardi, ammo endi innovatsiyaning o'zi ham, uning tushunchalari ham dunyoni tezda zabt etmoqda. Innovatsion jarayonda jiddiy rol o'ynaydigan va innovatsiyalarni korxonalar uchun strategik resursga aylantiradigan xalqaro kapital bozori kengayib bormoqda, bu borada unga yangi moliyaviy tuzilmalar unga yordam bermoqda. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, innovatsiyalarga ko'pincha odamlarning bevosita salbiy munosabati va pozitsiyasi to'sqinlik qiladi. Biroq, O'zbekistondaparadoksali vaziyat rivojlanmoqda, ya'ni butun jamiyat innovatsion jarayonlarga ijobiy munosabat va qo'llab-quvvatlashni bildirayapti. Xususan, O'zbekistonda qabul qilingan ko'plab normativ-huquqiy hujjatlar va ijtimoiy

тармоқларда кенг тармоқларда кенг muxokamalarga qo'yilgan qonun loyixalarida o'z aksini topgan. Innovatsion faoliyat to'g'risida 2020 yil 27 iyuldagi O'zbekiston Respublikasining Qonuni, Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi Qonun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 22 yanvardagi "2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Faol tadbirkorlik, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash yili"da amalga oshirishga oid davlat Dasturi to'g'risida"gi prezident farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Iqtisodiyotni rivojlantirish va kambag'allikni qisqartirishga oid davlat siyosatini tubdan yangilash chora-tadbirlari to'g'risida» 2020 yil 26 martdagi PF-5975-son Farmoni, «O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi hamda uning tizim tashkilotlari faoliyatini tashkil etish to'g'risida» 2020 yil 26 martdagi PQ-4653-son, «Aholini tadbirkorlikka jalb qilish tizimini takomillashtirish va tadbirkorlikni rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» 2020 yil 13 oktabrdagi PQ-4862-son qarorlari, "O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi huzuridagi tadbirkorlikni rivojlantirish agentligi faoliyatini samarali tashkil etish to'g'risida " 2021 yil 17 fevraldagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori kabi myoriy hujjatlar shular jumlasidandir. Ushbu hujjatlarni qabul qilishdan maqsad tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish, yangi tadbirkorlarni vujudga keltirish va rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, innovatsion tizimning salohiyati va samaradorligini oshirishga ko'maklashish, innovatsiyalar uchun qulay bo'lgan normativhuquqiy, moliyaviy va axborot muhitini yaratishdan iborat. Shuningdek, sanoatda raqobatbardoshlik va mahsuldorlikni oshirish, yuqori texnologiyali mahsulotlar ulushini oshirishni rag'batlantirish, ishlab chiqarishni ko'paytirish va ishlab chiqarish va eksport tarkibida ulushni oshirish, innovatsion texnologiyalar va ilg'or boshqaruvni qo'llashni kengaytirishdir. Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirish, yangi tadbirkorlarni vujudga keltirish orqali tizimning salohiyati va samaradorligini oshirishga ko'maklashish tadqiqot ishining maqsadi hisoblanadi.

Tadqiqotning vazifalari esa sanoatda raqobatbardoshlik va mahsuldorlikni oshirish bosqichlarini tadqiq qilish va uning o'ziga xos xususiyatlarini asoslash; yuqori texnologiyali mahsulotlar ulushini oshirishni rag'batlantirish, ishlab chiqarishni ko'paytirish va ishlab chiqarish va eksport tarkibida ulushni oshirish, innovatsion texnologiyalar va ilg'or boshqaruvni qo'llashni kengaytirishra ta'sir qiluvchi omillarni aniqlashdan iboratdir. Mavzuga doir adabiyotlar tahlili Ayrim mualliflarning fikricha, an'anaviy iqtisodiyot ham, boshqa asosda rivojlanayotgan yangi iqtisodiyot ham mavjud. Bizning fikrimizcha, bu ikki modelni qaramaqarshi qo'ymasdan ikkalasining ijobiy tomonlaridan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi, chunki an'anaviy iqtisodiyot zahirida yangisi asta-sekin rivojlanib borishini namoyish etadi.

Darhaqiqat, zamonaviy dunyoda innovatsiyalar ishlab chiqarish omiliga aylangani haqiqatdir. Ma'lumki, an'anaviy ravishda ishlab chiqarishning uchta omili mavjud: yer, mehnat va kapital. Ularni birinchi bo'lib J. B. Sey tahlil qilgan edi.

Hozirgi vaqtda bu omillar odatda tadbirkorlarning qobiliyatini va ba'zi mualliflarning fikriga ko'ra, axborot omilini ham o'z ichiga oladi va shu bilan iqtisodiyotni rivojlantirishda axborotning rolini ta'kidlaydi. Bizning fikrimizcha, tadbirkorlar imkoniyatlarini innovatsiyalar bilan almashtirish yoki ikkala yangi omilni ham an'anaviy omillar bilan bog'lash to'g'riroq bo'ladi. Hozirgi vaqtda ishlab chiqarish omillarini o'rganish orqali tahlil chuqurroq olib boriladi va har bir omil parchalanadi. Yer yoki tabiiy omillar - tadbirkorlikning asosi sifatida foydalanish uzoq muddatli raqobatdosh ustunliklarni ta'minlamaydigan omillardir. Bundan tashqari, tabiiy resurslarning ko'p turlari qayta tiklanmaydi va bir muncha vaqt o'tgach tugashi mumkin. Boshqa tomondan, innovatsion omil amalda bitmas-tuganmas va u innovatsiyalarni keltirib chiqaradi, ularni ishlab chiqarishga joriy etish mumkin; ularning kengayishi uzoq muddatli raqobatbardoshlikni ta'minlashi mumkin, chunki u hozirgi vaqtda yangi, ayniqsa rivojlangan omillarga asoslangan. Aslida, bunday nuqtai nazarni "mutlaqo yangi" deb bo'lmaydi. Yuqorida aytib o'tilgan "Sey" ishlab chiqarish omillarini tahlil qilar ekan, tadbirkorning rolini ta'kidlaydi, chunki u quyidagi ishlab chiqarish omillarini muvofiqlashtiradi: yer, kapital va mehnat, shuningdek, u juda keng qo'llagan mehnat omili, shu jumladan nafaqat mehnat, balki mahsulot ishlab chiqarish va ishlab chiqarishni tashkil etish uchun zarur bo'lgan ilmiy xulosalar va bilimlarni ham hisobga olgan. Bu fikrni ingliz olimi G. A. Gobson yanada yorqinroq ifodalab, ijodiy qobiliyatlarni ishlab chiqarish omillariga ham kiritgan.

Iqtisodiy tizimning yangi mahsulotlar paydo bo'ladigan, yangi bozorlar paydo bo'ladigan, yangi texnologiyalar joriy qilinadigan qismini tahlil qilib, uni "progressiv ishlab chiqarish sohasi" deb atadi. Hozir biz uni innovatsion iqtisodiyot deb ataymiz. Albatta, innovatsiya kabi hodisani o'rganish jarayonida ikki olim, ya'ni N.Kondratiev va avstriyalik J.A.Shumpeterning nomlarini unutmaslik kerak. Aynan Shumpeter o'zining "Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi" tadqiqotida innovatsiya tushunchasiga birinchi bo'lib ta'rif bergan. U innovatsiyani tijorat muammolarini hal qilishga qaratilgan mavjud ishlab chiqarish omillarining ilmiy va tashkiliy birikmasi sifatida talqin qildi. Shumpeter bevosita innovatsiyalarda iqtisodiy tizimlarning rivojlanish manbasini payqadi. Chunki o'ziga xos kontent innovatsiyasi-bu o'zgarishlar, ular beshta tipik o'zgarishlarga e'tibor berib, ta'kidlagan:

1. Yangi texnologiyalar, yangi texnologik jarayonlar yoki yangi ishlab chiqarish bozorlarini ta'minlash;
2. Yangi xususiyatlarga ega mahsulotlarni joriy etish;
3. Yangi xom ashyolardan foydalanish;

4. Ishlab chiqarishni tashkil etish va ishlab chiqarishni moddiy-texnik ta'minotidagi o'zgarishlar;

5. Yangi bozorlarning paydo bo'lishi.

Bundan tashqari, u innovatsiya tushunchasidan foydalanib, uni o'zgarishlar sifatida izohladi, uning maqsadi iste'mol tovarlarining yangi turlarini, yangi ishlab chiqarishni va yangi ishlab chiqarishni tashkil etish shaklidagi transport vositalarini joriy etish va ulardan foydalanishdir. Innovatsiyalarni tavsiflashda Shumpeter bu jarayonda tadbirkorning rolini doimo ta'kidlab kelgan, chunki aynan tadbirkor harakatlantiruvchi kuch bo'lib, yangi ixtirolarni amaliyotga tatbiq etuvchi va mukofot sifatida foydani oluvchi hisoblanadi. Hamma ixtirolar innovatsiyaga aylanmaydi. Innovatsiyalar foyda keltiradigan va bozor talabini qondiradigan ixtirolardir. Boshqacha qilib aytganda, ilm-fan tufayli amalga oshadigan g'oya paydo bo'ladi va keyingi qadam bu g'oyani tijoratlashtirish bo'lib, ixtironi innovatsiyaga aylantiradi, daromad keltiradi. Unda shunday deyilgan: agar ilm-fan pulni bilimga aylantiradigan jarayon bo'lsa, innovatsiya bu bilimlarni qo'shilgan qiymat bilan pulga o'zgartiradigan jarayondir.

Kondratiev iqtisodiy sikllarning (to'lqinlarning) turli uzunliklarga ega ekanligi haqidagi fikrni asoslab berdi: uzoq - 48-55 yil, o'rta - 7-11 yil va qisqa - 3-3,5 yil. Uning eng muhim hissasi uzun to'lqinlarni o'rganish bilan bog'liq. O'z nazariyasini asoslash uchun u eng rivojlangan to'rtta davlatni - Buyuk Britaniya, Frantsiya, Germaniya va AQShni qamrab olgan juda ko'p faktik materiallarni tahlil qildi. O'tkazilgan tadqiqotlar narxlar dinamikasi, foiz stavkalari, ish haqi, tashqi savdo hajmi va asosiy sanoat tovarlari dinamikasi bilan bog'liq edi. Tahlil qilinayotgan vaqt davri 140 yilga uzaytirildi. Tadqiqot uzoq to'lqinlarning mavjudligini tasdiqladi va sabablardan biri sifatida fan, uning kashfiyotlari, fan va texnika rivojlanishining notekisligi, innovatsiyalar va boshqalar qayd etildi (Kondratiev N. (1925)). [3]Kondratiev uzun to'lqinlar bilan bog'liq empirik naqshlarni kashf etdi. To'lqin rivojlanishidan oldin va uning boshlanishida jamiyatning iqtisodiy hayotida texnologiyadagi muhim o'zgarishlar bilan bog'liq chuqur o'zgarishlar ro'y beradi (muhim texnologik kashfiyotlar va ixtirolar sodir bo'ldi). U ilmiy-texnikaviy yangiliklarni asosiy omil deb hisobladi. Innovatsiyalar iqtisodiy muhitni o'z tendentsiyasidan yuqori tendentsiyaga o'zgartirib, hayajonni keltirib chiqaradi. Kondratiev, shuningdek, innovatsiyalar vaqt bo'yicha notekis bo'linishini ko'rsatdi. Ular guruhlarda yoki zamonaviy til bilan aytganda, klasterlarda paydo bo'ladi. Shuning uchun Kondratievning tadqiqotida biz klaster yondashuvidan foydalanishning birinchi misollaridan birini topishimiz mumkin. Hozirgi vaqtda Kondratievning tavsifalaridan innovatsion strategiyalarni ishlab chiqishda ham foydalanish mumkin.

Texnologik tsikllarning roli iqtisodiyot va jamiyat rivojlanishida namoyon bo'ladi, bu bir tomondan kapital ishlab chiqarish massasini oshiradi, shuningdek, uning

texnologik darajasini oshiradi. Boshqa tomondan, ta'lim va malakaning yaxshilanishi tufayli ishchi kuchi va boshqaruvning malaka darajasi oshadi. Vaqt o'tishi bilan, ishlab chiqarishning texnologik darajasiga yuqori darajada erishish bilan, ishchi kuchining innovatsion xususiyatlari eng tez o'sadigan xususiyatlardir, chunki malakali ishchi kuchi nafaqat yangi texnologiyalarni tezroq o'zlashtiradi va ulardan samaraliroq foydalanadi, balki ishlab chiqarishda ham bu texnologiyalarni yaratadi.

Shumpeter J.A. o'zining "Biznes sikllari" asarida (1939) N.Kondratievning uzun to'lqin nazariyasini o'zining yangilik nazariyasi bilan birlashtirib, natijada rivojlanishning dastlabki tsiklik nazariyasini ishlab chiqdi.[4] Uning fikricha, iqtisodiyotning tsiklik rivojlanishi asosan tizimning ichki mexanizmi bilan bog'liq va bu innovatsion jarayondir. Tadqiqot metodologiyasi Maqolada ilmiy abstraksiyalash, tahlil va sintez, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanilgan. Ushbu tadqiqot ma'lumotlari rasmiy manbalardan olinib, taniqli iqtisodchi olimlarning иқтисодиётни ривожлантиришда инновацияларнинг роли bo'yicha ilmiy nazariy qarashlarini qiyosiy tahlil qilish, xorij tajribalarini umumlashtirish va mamlakatimizda erishilayotgan yutuqlar bo'yicha olingan natijalarga tayangan holda tadbirkorlikni o'rganishga erishildi. Tahlil va natijalar innovatsion Agar mamlakatimizdagi innovatsion jarayonlar bilan rivojlangan mamlakatlardagi holatni taqqoslasak, hozirgi vaqtda dunyoning rivojlangan mamlakatlari 15 yildan ortiq vaqt mobaynida innovatsion iqtisodiyot va beshinchi texnologik tsikl (uzoq to'lqin) ta'sirida bo'lib kelmoqda. Shunchaki beshinchi to'lqinga kirish imkoniyatiga ega bo'lgan davlatlar, hatto undan keyin ham nima qilishlari kerak? Ular birinchi navbatda yangi yuqori texnologiyali yo'nalishlarda ilmiy izlanishlarini boshlab, bu mamlakatlarga yetib olishadimi?

Ko'rinib turibdiki, bu juda muammoli. Biroq, bu ushbu mamlakatlarning, xususan mamlakatimizda boshqa davlatlar tomonidan yaratilgan texnologiyalardan foydalanishiga va ulardan o'z iqtisodiyotlarini rivojlantirishda foydalanishga, chet el investitsiyalariga mamlakatga kirib kelishi uchun imkon qadar ko'proq shart- sharoit yaratish rivojlangan mamlakatlardan o'zib ketishga harakat qilishga to'sqinlik qilmaydi. Bir muncha vaqt oldin bu tajriba Yaponiya, Janubiy Koreya va boshqa mamlakatlarda amalga oshirilgan. Darhaqiqat, innovatsiyalar tomonidan taqdim etilgan imkoniyatlar va globallashuvning ijobiy tomonlari, birinchi navbatda, Janubiy Koreya, Tayvan, Gonkong, Singapur kabi Janubi-Sharqiy Osiyo (ko'pincha "yo'lbarlar" deb ataladi) davlatlari tomonidan qo'lga kiritildi, shuningdek, Keltlar "yo'lbar"i - innovatsiyalar sohasida etakchilardan biri bo'lgan Irlandiya xisoblanadi. Bu davlatlar O'zbekiston uchun paradigma bo'lib xizmat qilishi mumkin, chunki bizning mamlakatimiz o'zining kichik bozori, kambag'al an'anaviy resurslari bilan o'zining raqobatbardosh noyob no'an'anaviy manbalaridan foydalangan holda innovatsion yo'lni tanlasagina muvaffaqiyatli rivojlana oladi. Mamlakatning

raqobatbardoshligi alohida korxonalarining raqobatbardoshligi asosida rivojlanadi. Har bir korxona raqobatbardoshlik bilan ta'minlangan afzalliklarga erishish uchun o'z strategiyasini qo'llaydi. Biroq, muvaffaqiyatli kompaniyalarning evolyutsiyasi va rivojlanishi tabiati o'xshash bo'ladi, chunki kompaniyalar innovatsiyalarga asoslangan raqobatdosh ustunliklarni yaratadilar.

Mamlakatimiz korxonalaridagi innovatsion jarayonlar kuchsizligining sababi quyidagi omillar ta'siridandir: ➤ sanoat sohasida ishlaydigan olimlar sonining kamligi, shuningdek, ishchi kuchida olimlar va tadqiqotchilar ulushining pastligi; ➤ yuqori texnologiyalarni patentlash sohasiga kirmaslik; ➤ ishlab chiqarish sektori va universitetlar o'rtasidagi zaif hamkorlik; ➤ innovatsiyalarni rag'batlantirishning nisbatan muvaffaqiyatsizligi va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari faoliyati; ➤ biznesni boshlash uchun murakkab protseduralar; texnologik ta'lim sifatining yetarli emasligi. Jahon tajribasidan "Yevropa innovatsion paradoksi" deb ataladigan tushunchani ham ta'kidlash kerak - bir tomondan, ta'lim va ilm-fanga kiritilgan investitsiyalarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushini baholaganda, shuningdek, Evropa Ittifoqining aksariyat mamlakatlarida aholi sonidagi oliy ma'lumotli odamlarning foizi, AQSh yoki Yaponiyadan ham yaxshiroq.

Yevropa ilmiy salohiyat ko'rsatkichlari bo'yicha ham ulardan ustundir (masalan, Nobel mukofoti sovrindorlari, SCI nashrlari, doktorlik ilmiy darajasiga ega olimlar soni). Shunga qaramay, Evropa Ittifoqida iqtisodiyotning unumdorligi AQShnikiga qaraganda ikki baravar past, uning AQSh bilan savdo balansi salbiy. Dunyoning turli burchaklaridan kelgan talabalar AQSH oliy ta'lim muassasalarida o'qishga harakat qilmoqda. Qo'shma Shtatlarning o'zi innovatsiyalardan foydalanishda juda muvaffaqiyatli mamlakat hisoblanadi, nafaqat o'z mamlakatida yaratilgan, balki butun dunyoda yaratilgan bilimlarni tijoratlashtiradi. Oliy ta'lim va tadqiqot sohasidagi eng yaxshi mutaxassislar (loyiha menejerlari, tadqiqotchilar, oliy ma'lumotli texnologiya mutaxassislari) AQShga ko'chib ketishadi. Evropa AQSh korxonalarida malaka oshirish va oliy o'quv yurtlarida ta'lim olish uchun pul tikmoqda. Shu va shunga o'xshash faktlarga ko'ra, "Yevropa innovatsion paradoksi" atamasi ham paydo bo'ldi. Yuqoridagilardan xulosa qilishimiz mumkinki, innovatsiyalar asosiy harakatlantiruvchi kuchdir. Shunday qilib, innovatsiyalar raqobatbardosh iqtisodiyotni rivojlantirish imkoniyatini beradi. So'nggi yillarda buni nafaqat iqtisodchilar, balki siyosatchilar ham tushunishmoqda. Asosiy maqsadlarga erishish uchun yalpi ichki mahsulotning 3 foizini ilmiy-tadqiqot ishlariga yo'naltirish, bandlik darajasini 70 foizga yetkazish, byurokratiyani qisqartirish, korrupsiyani yo'qotish va tadbirkorlikni rag'batlantirishni amalga oshirish kerak. Bu muammolar hal etilsa, mamlakatimizda iqtisodiyotimiz innovatsion jihatdan rivojlanishda katta muvaffaqiyatlarga erishadi. Ilmiytadqiqot va innovatsiyalar uchun davlat byudjetlaridan mablag' ajratish va uni

ta'minlash hajmini oshirish nazarda tutilgan. Xususan, uchta asosiy yo'nalish ustuvorlik kasb etadi: ➤ ta'limga va intellektual mulkni shakllantirish va ko'paytirishga sarmoya kiritish; ➤ sanoat va xizmat ko'rsatish sohasida raqobatbardoshlikni kuchaytirish; ➤ mehnat bozorida monomarkazlar tashkil etish. Ko'rinib turibdiki, yuqorida aytib o'tilgan barcha holatlarda raqobatbardoshlikni oshirish innovatsiyalar bilan bog'liq. Mamlakatlar va alohida korxonalar o'rtasida samarali bilim almashinuvi uchun tadqiqot o'tkazish hamda bilimlarni kengaytirish uchun muvofiqlashtirilgan va umumiy makonni yaratish zarurat hisoblanadi. Gap nafaqat texnologiyalarni tadqiq etish va ishlab chiqarishni, intellektual mulk huquqlarini himoya qilishni qo'llab-quvvatlash, balki innovatsiyalarning tarqalishi va tarqalishini ta'minlash haqida ketmoqda, chunki innovatsiyalar joriy etilgan joyda samara kutilgandek bo'ladi. O'zbekiston sanoatida innovatsiyalardan foydalanish borasida yangi tendentsiya shakllandi. Bunga qadar, arzon ishchi kuchidan foydalangan holda tabiiy resurslarni qayta ishlash bilan bog'liq tarmoqlar ustunlik qilgan. Biroq, bugungi kunda O'zbekiston tabiiy resurslaridan foydalanishga tubdan yangicha yondashuvni maqsad qilgan. Buning yorqin namunasi yangi UzGTL zavodi tabiiy gazni chuqur qayta ishlash asosida yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishning yo'lga qo'yilganidir. Bu kabi yirik loyihalar tufayli O'zbekiston bosqichma-bosqich tabiiy gaz xomashyosi eksportidan voz kechib, neft mahsulotlari importini kamaytirmoqda. Bu esa, energetik mustaqilligimizni mustahkamlashga salmoqli hissa qo'shilayotganidan dalolat beradi. Nafaqat O'zbekiston, balki MDH mamlakatlari ichida eng yirik investitsiya loyihalardan biri hisoblanadigan mazkur UzGTL majmuasi ham innovatsion ishlab chiqarish namunasidir. Shuningdek, MDH hududidagi eng zamonaviy va innovatsiyalardan biri bu – korxonaning markaziy boshqaruv pulti va zavod markaziy laboratoriyasidir. Yangi korxona GTL, ya'ni "gazni – suyuqlikka" texnologiyasi asosida yiliga 3,6 milliard metr kub tabiiy gazni qayta ishlab, 1,5 million tonna tayyor mahsulotlar – aviakerosin, dizel yoqilg'isi, nafta, suyultirilgan gaz ishlab chiqarish quvvatiga ega. Bunday zavod shu paytgacha jahonda faqat 4 ta davlatda – Qatar, Nigeriya, JAR va Malayziyada barpo etilgan. Bu yerda yiliga umumiy qiymati 1 milliard AQSH dollari yoki 12,8 trillion so'mdan ortiq import o'rnini bosuvchi neft mahsulotlari va uglevodorod xom ashyolari ishlab chiqariladi. GTL texnologiyasi asosida tabiiy gazdan qo'shilgan qiymatli mahsulotlar olish uch bosqichda amalga oshiriladi. Ushbu texnologiya asosida tayyorlangan zamonaviy yonilg'i turlari ekologik jihatdan sifatli va toza. Bu esa, o'z navbatida, bugungi kunda dolzarb masalaga aylangan tabiatga zarar yetkazmaslik tamoyiliga ham mos tushadi.

Masalan, GTL dizel yonilg'isini olaylik. Yuqori texnik tavsifga ega va tarkibida oltingugurt miqdori deyarli bo'lmagan GTL dizelidan atmosferaga aytarli chiqit chiqmaydi. Xuddi shuningdek, GTL kerosini aviakompaniyalarga atmosferaga chiqariladigan zararlarni kamaytirishning xavfsiz va daromadli usulini taklif etadi. Shu

bilan birga, ishlab chiqarish jarayonida hosil bo'ladigan ortiqcha bug' hisobiga avtonom tarzda elektr energiyasi ishlab chiqariladi. Ya'ni, "Uzbekistan GTL" zavodini elektr energiyasi bilan ta'minlash masalasi ham innovatsion tarzda hal qilindi. Shunday qilib, korxona nafaqat o'z faoliyati uchun zarur bo'lgan elektr energiyasini mustaqil ravishda ishlab chiqaradi, balki zarur hollarda ishlab chiqarilgan elektr energiyasining qo'shimcha hajmini milliy elektr tarmoqlariga ham yetkazib beradi. Bundan tashqari, innovatsion texnologiyalar asosida qayta ishlangan gazdan zamonaviy yuqori sifatli UzGTL mahsulotlari ishlab chiqariladi. Shu bilan birga, UzGTL zavodida ishlab chiqarilgan nafta polimer mahsulotlarini ishlab chiqarishni ko'paytirish uchun "SHo'rtan gaz kimyo majmuasi"ning ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish obyektlariga qayta ishlash uchun yuboriladi va shu orqali yagona neft-gaz-kimyo klasteri yaratiladi. Qayd etish lozimki, UzGTL sintetik suyuq yoqilg'i ishlab chiqarish loyihasi yaratilishida Sasol (Janubiy Afrika), Haldor Topsøe (Daniya), Chevron (AQSH) va Honeywell kabi yetakchi kompaniyalarning ilg'or texnologik yechimlaridan foydalanildi. Yuqori xalqaro standartlarga javob beradigan UzGTL mahsulotlari birinchi navbatda respublikaning neft mahsulotlariga, xususan, dizel yoqilg'isi va kerosinga, shuningdek, suyultirilgan gazga bo'lgan ichki ehtiyojini qoplash uchun yetkazib beriladi. Qolaversa, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar yuqori sifatli bo'lgani uchun eksport qilish imkoniyati ham mavjud bo'ladi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, UzGTL zavodi O'zbekistonda uglevodород xomashyosini chuqur qayta ishlash sohasida amalga oshirilayotgan tarkibiy o'zgarishlarning namunasi va mamlakatimiz neft-kimyo sanoatining rivojlanish sur'atlarining bir ko'rsatkichi hisoblanadi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, innovatsion tadbirkorlik bilan shug'ullanayotgan va ishlab chiqarish jarayoniga xorij tajribasini qo'llab, yangiliklar joriy etilgan zamonaviy korxonalarda, an'anaviy korxonalarga nisbatan ish haqi 2-3 barobar, ish unumdorligi 2 barobar oshganligi, ayniqsa ishchi xizmatchilar turmush darajasining ilgariga nisbatan sifati va farovonligi ta'minlanayotganligi bugungi innovatsion iqtisodiy islohotlarining ijobiy tomonlarini ko'rsatmoqda. Ammo erishilayotgan yutuqlar bilan bir qatorda hal etilishi lozim muammolar ham mavjud. Xususan: ➤ tadbirkorlarimiz biznesni boshqarishda yetarlicha malakaga ega emasligi; ➤ ishchi xodimlarning yangiliklarni tez o'zlashtira olmasligi; ➤ ular ichki va tashqi risklarni, innovatsiyalarga bo'lgan ehtiyojni va jahon bozoridagi o'z holatini yetarlicha baholay olmaydilar; ➤ korxonalarni rivojlantirish, raqobatbardoshlikni oshirishga yetarlicha e'tibor qaratilmagan; ➤ ishbilarmonlik muhitini tashkil etish va innovatsiyalarni rag'batlantirish tuzilmasini ishlab chiqishda ham ko'plab muammolar mavjud. Ushbu muammolarni hal etishda quyidagi taklif va tavsiyalarni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz: ➤ ilmiy tadqiqotlarni moliyalashtirish jarayonida xususiy

biznesning rolini oshirish kerak, bu esa tadqiqot va ishlanmalarga investitsiyalar samaradorligini oshirishga turtki beradi; ➤ innovatsiyalar uchun zarur bo'lgan investitsiyalar darajasini oshirish va raqobatni kuchaytirish kerak; ➤ O'zbekistonda yaratilgan ilmiy ishlanmalarini xorijiy patentlashni va innovatsiyalarni rag'batlantirishning asosiy elementi bo'lgan ishlanmalar uchun marketing qidiruv tizimini qo'llab-quvvatlash kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Гужин А.А., Гужина Г.Н. Материальные интересы в системе экономического роста// Московское научное обозрение. 2012. № 12-1. С. 6
2. Гужина Г.Н. Социально-экономическая сущность и принципы формирования системы стратегического управления//Вестник Российского государственного аграрного заочного университета. 2009. № 6 (11). С. 141.
3. Иванов М.А., Гужина Г.Н. Особенности управления рисками в рыночных условиях//Вестник Российского государственного аграрного заочного университета. 2009. № 7 (12). С. 198.
4. Назаршоев Н.М., Гужина Г.Н., Гужин А.А., Ежкова В.Г. Стратегия развития бизнеса как инструмент управления конкурентоспособностью// Инновации и инвестиции. 2016. № 4. С. 90-92.
5. Петрухина Е.В., Гужин А.А., Величко Н.Ю., Нижарадзе Л.Д., Волкова А.В., Овешникова Л.В. Современные теории менеджмента, Орёл, 2014. - 110 с.